

Олександра Ванівська, аспірант

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНИХ СТРАТЕГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті йдеться про основні принципи дослідження мовних стратегій, зокрема у навчальному процесі сучасної вищої школи. Мова визначається всезагальним явищем, що відіграє провідну роль у саморозвитку будь-якого мовного співтовариства. У контексті глобалізаційного розвитку нашої держави детально розкрито ключові положення новітніх мовних стратегій, які використовуються для покращання професійної підготовки студентів.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку загальноєвропейської і глобальної взаємодії та інтеграції знання іноземних мов і їх викладання визначається як один з пріоритетних напрямів освітньої діяльності держав світу. У центрі сучасної професійної підготовки майбутнього вчителя має перебувати формування у нього теоретичних і практичних засад для успішного навчання в умовах шкільної освіти і підготовки учнів до здійснення в реальних життєвих умовах міжкультурного іншомовного спілкування. З огляду на це мовні стратегії виявляються сьогодні однією із складових такого спілкування.

Двадцять століття високо піднесло рівень вивчення не тільки різних мов, але й мовних стратегій в їх різнопланових аспектах. Зокрема, значний внесок у їх дослідження зробили В. фон Гумбольдт, Ф. Де Соссюр, О.О. Потебня, Н. Хомський, Л.В. Щерба та ін.. У ХХ ст. виникли нові науки, наукові теорії й напрями, в яких аналіз мовних стратегій знайшов адекватне вираження: психолінгвістика, соціолінгвістика, теорія комунікації, теорія мовленнєвого розвитку, теорія білінгвізму, лінгвістика тексту тощо. Відродилася герменевтика: не тільки як наука про тлумачення давніх текстів, але й як своєрідна теорія вироблення і реалізації мовних стратегій.

Мета статті. Мова є всезагальним явищем, і відтак відіграє провідну роль у саморозвитку будь-якого мовного співтовариства. Водночас змінюється світ – змінюються й мовні пріоритети. Кінець ХХ – початок ХІХ століття ознаменувався “ажіотажем попитом” на нові мовні стратегії, тому основним акцентом нашого дослідження є основні чинники особливого інтересу до сучасних мовних стратегій.

Виклад основного матеріалу. Щоб бути спроможною вільно спілкуватися з іншими

людина завжди прагнула мати загальну для всіх мову міжнародного спілкування. “...Мови розрізняються між собою, але люди можуть, крім своєї рідної, вивчати й чужі мови. Цей простий факт послужив приводом до безлічі розумувань, які в підсумку зводяться до наступної похмурої альтернативи. Одні вважають, що різні мови зовсім різні й переклад з однієї мови на іншу априорі абсолютно недосяжний. Інші думають, що переклад повсякчас теоретично можливий завдяки якійсь загальній для всіх мов першооснові. Друге припущення своєю чергою веде до нової дилеми: або першооснову треба заново знайти, і це означає більш заглиблений пошук прамови; або цю першооснову варто вибудувати логічним шляхом, а це фактично ставить перед лінгвістами завдання створення нової, універсальної мови. Але яка би мова не була першоосновною – прामова чи нова універсальна мова, – вона повинна бути представлена в усій повноті своєї фонетики, лексики, синтаксису, риторики” [6, 1]. Наприклад, майже дві тисячі років універсальною мовою порозуміння у Європі була латина. У 1887 році лікар із Білостока Людвіг Заменгоф запропонував есперанто, яке складалося на 60% із романських і на 30% із германських лінгвістичних елементів. Нині ця мова вже має словниковий запас в обсязі 15 тисяч слів, і на всіх континентах мешкають понад 4 мільйони осіб, котрі нею володіють. Були спроби створити й інші “штучні” мови: інтерлінгва, бейсик (елементарна англійська), до (спрощене есперанто). Однак вони не здобули навіть такої популярності, як есперанто.

Роль середньовічної латини в сучасному світі все більше виконує англійська мова, потребу вивчення якої активно стимулює розвиток новітніх інформаційних технологій, використання всесвітньої мережі Інтернет та ін. “Мова є другим

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНИХ СТРАТЕГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

по важливості після релігії фактором, що відрізняє народи різних культур. Захід відрізняється від більшості інших цивілізацій мовним різноманіттям. Японська мова, мова гінді, мандаринський діалект китайської мови, російська та арабська мови вважаються головними мовами інших цивілізацій. Натомість Захід у ролі однієї мови успадкував латину, однак з часом сформувалася ціла низка націй і, відповідно, появилось багато національних мов, які згрубуше поділяються на романські та германські. До XVI століття ці мови загалом набули сучасної форми. Латина як спільна мова західної цивілізації поступилася місцем французькій мові, а та у XX столітті була витіснена англійською мовою” [2, 44]. Нині англійська мова є рідною для майже 400 мільйонів осіб. Ще більше людей володіє цією мовою як другою, а в 60 країнах англійська є державною або офіційною мовою. Водночас китайською мовою володіє близько 21% населення Землі, російською та іспанською – по 6%, португальською – 4%, японською та арабською – по 3%, французькою – 2%. За останні роки іспанська мова набула значного поширення в окремих штатах США, а німецька – в країнах Центральної Європи [1].

Одна з основних функцій мови – комунікативна. З огляду на це визначальним чинником для вивчення другої, нерідної мови, є передусім необхідність спілкуватися в іншомовному середовищі. Важливою також є здатність певної мови виконувати функції мови міжнаціонального й міжнародного спілкування. Зокрема, російська на всьому пострадянському просторі продовжує ці функції виконувати й нині, хочемо ми цього чи ні.

За даними найбільшого в світі електронного каталогу OCLC (On-Line Computer Library Center, Ohio, USA), в галузі друкованої продукції домінує зараз англійська, далі йдуть французька, німецька, іспанська, російська, італійська, китайська. Українська посідає поки що 27-ме місце [8]. Проте слід мати на увазі, що інформаційний статус відбиває не словникове багатство мови, не її красу чи якісь інші достоїнства. Це реальність її сьогоdnішнього буття: обсяг, тематична та стилістична розмаїтість друкованої продукції цією мовою, її лексикографічна база, Інтернет-ресурси тощо.

На думку П. Рікера, наявність великої кількості мов не тільки не дає великої користі людству, але й шкодить йому. “Що стосується виходу на рівень міжнародних контактів, то й тут будь-яка “мовна марнотратність” (за висловом Стейнера) стає непотрібною і лише заважає взаєморозумінню.

Утім, головну загадку я бачу навіть не в цьому. Не настільки таємничими є самі причини, через які людям складно спілкуватися між собою, ...скільки те, що незважаючи на перешкоди, взаєморозуміння між людьми, які розмовляють різними мовами, однак існує” [6, 1].

Сучасна “англомовність” є об’єктивною тенденцією, зумовленою геополітичними і соціально-економічними факторами, характерними для багатьох країн світу. Утім, хоча англійська і є однією з найпоширеніших мов світу, але не самою найуживанішою. Зокрема, китайська, іспанська і хінді за останнім показником її значно випереджають. Але в Європі їй поки що немає рівних, хоча, за твердженням професійних лінгвістів, французька, німецька та іспанська наздоганяють англійську за популярністю. Це є свідченням того, що в сучасному світі вже не можна обмежитися знанням тільки однієї іноземної мови, нехай навіть такої поширеної, як англійська. Тому сьогодні досить поширеною практикою є вивчення ще однієї або кількох іноземних мов. Як правило, це французька, німецька, іспанська, італійська та ін.

У міжнародних зв’язках України, в її зовнішній політиці можна виділити кілька основних векторів. Це, звісно, взаємини з найближчими сусідами – Росією та країнами СНД, з якими нас поєднує спільне минуле. Проте не менш важливими є співробітництво України з країнами Східної і Західної Європи та США, взаємовідносини з країнами Далекого Сходу (Японією, Китаєм, Південною Кореєю та ін.). Усі ці напрями зовнішньої політики актуалізують потребу знання різних іноземних мов не тільки державними посадовцями, але й громадянами України.

Звичайно, йдеться не про вивчення усіх мов світу. Адже в світі існує 5 – 6 тисяч етнолектів, які можуть мати статус окремих мов (термін “етнолект” об’єднує як окремі мови, так і діалекти, які мають певну різницю з мовою, до якої мали би належати). Щонайменше половина з цих етнолектів, на думку фахівців, “умре природною смертю” ще у XXI столітті: “протягом найближчих 20 років лінгвісти прогнозують зникнення мов племен і дрібних етнічних меншостей, які живуть по сусідству з теренами поширення великих світових і регіональних мов. До останніх зараховують англійську, іспанську, французьку, арабську, китайську, гінді, російську та німецьку” [4, 10]. Як вважає, наприклад, один з найбільших світових експертів з цього питання американець Д. Уолен, який очолює Фонд захисту мов, що піддаються небезпеці, (Endangered Language Fund), найбільшу загрозу малим мовам

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНИХ СТРАТЕГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

становить не “міжнародна мова”, а регіональні мови. Саме вони насамперед можуть замінити національним меншинам їхні рідні мови. Це свідчить, що збереження мовного розмаїття світу може бути досягнуте не заборонними заходами, які протидіють експансії англійської мови, а зміною дискримінаційної стосовно мов національних меншин політикою [3].

Новітні мовні стратегії повинні враховувати й те, що поряд з глобалізацією відбувається протилежний щодо неї процес інтернаціоналізації сучасного світу. Глобалізація означає виникнення гібридної світової культури і змішання національних традицій, а також посилення співробітництва між націями і всесвітній поділ праці. Щодо інтернаціоналізації, то вона передбачає існування національних держав і відображає світовий порядок, над яким домінують національні держави. Інтернаціоналізація ґрунтується на кроскомунікації й обміні між розрізненими народами. Тому саме вища освіта завжди була просякнута духом інтернаціоналізму. Ідея кроскультурного співробітництва в мистецтві, науці й освіті зародилася в XVII столітті. Ще в середньовічній Європі студенти мандрували від Болоньї до Парижа й Оксфорда, і університетська освіта переступала межі національних кордонів. А за останні 25 років міжнародна академічна мобільність зросла більше ніж на 300%. З'явилися нові форми міжнародного співробітництва. Інтернаціоналізація вищої освіти сьогодні передбачає, крім студентської і викладацької мобільності, реформу програм і навчальних планів, співробітництво в науково-дослідницькій сфері через мережі й асоціації, відкрите і дистанційне навчання без кордонів, регіональне і закордонне співробітництво інститутів, міжнародний поділ праці й інші види діяльності. Сучасні світові ресурси, програми, інститути й організації мобілізуються навколо ідеї інтернаціоналізації.

Однак будь-який інститут освіти, який бажає розвивати міжнародне співробітництво з метою одержання яких-небудь відчутних результатів, зіштовхується з багатьма практичними проблемами. Звісно, можна виокремити недостатнє фінансування, недосконалість інформатизації, розходження в організації і навчальних планах тощо. Але головною перешкодою на шляху інтернаціоналізації і глобалізації вищої освіти був і залишається мовний бар'єр. Цей бар'єр не є проблемою тільки у випадку співробітництва, заснованого на ексколоніальних зв'язках, а також співпраці між країнами, які використовують однакову мову.

Мовні курси складають більшу частину міжнародних програм в усьому світі. Водночас заохочується і підтримується вивчення мов, які менш широко використовуються. Інтернаціоналізація у вищій освіті не розвилася б настільки добре, якби не існувала лінгва франка міжнародних обмінів – англійська мова. Дотепер англійська мова слугувала багатьом народам для підтримки і розвитку їхніх контактів із закордонними країнами. І несхоже, що ця ситуація зміниться в майбутньому. Освітня практика європейських країн свідчить про перехід до інтернаціоналізації освіти. Адже в багатьох країнах запроваджуються курси з вивчення англійської мови для того, щоб залучити до праці й навчання в закладах освіти іноземний професорсько-викладацький склад чи закордонних студентів. Всі добре розуміють, що перша передумова міжнародного співробітництва – забезпечення взаєморозуміння за допомогою вивчення загальної мови і надання іноземним студентам освітніх програм тією мовою, яку вони можуть розуміти.

Становище рішуче змінилося наприкінці 1980-х років, коли відкрилися кордони й українці почали подорожувати і організовувати бізнес з іноземними партнерами. Винятково зріс інтерес до іноземних мов, в царині вивчення і викладання яких за роки незалежності України відбулися значні зміни. Водночас рівень мовної компетенції, який удосконалені університетські програми пропонують студентам нелінгвістичних спеціальностей, найчастіше орієнтований на пасивне уміння читати і перекладати. Студентів переважно навчають граматиці і використовують головним чином спеціальні тексти. Це, звісно, допомагає їм знайти свій шлях у спеціальності, але спілкування і компетентне висловлювання власних думок у письмовій формі залишаються проблемою. З огляду на це необхідно переглянути стратегії вивчення студентами іноземних мов, а також розширити діапазон методичних засобів лінгвістичного навчання.

Кардинальних змін потребує реалізація мовних стратегій щодо славістики, яка на початку XXI століття, порівнюючи з XX століттям, викликає менше зацікавлення не тільки в освітніх академічних та дослідницьких закладах, а й у видавництвах та засобах масової інформації. Така тенденція виявляється у зменшенні кількості вступників до груп слов'янських мов, у зменшенні кількості проектів та дослідників слов'янських культур та зниженні кількості опублікованих книг та перекладів зі слов'янських мов. Щоб відповісти на питання, чому славістика сьогодні стала менш

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНИХ СТРАТЕГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

привабливою, треба показати суспільно-історичні причини змін, які призвели до зменшення важливості позиції слов'янських країн і народів у сучасному світі.

Інша важлива проблема реалізації мовних стратегій у вищій школі пов'язана з розвитком сучасних інформаційних технологій. "Глобалізація є не лише економічною, а й культурною інтеграцією. Тут не йдеться про сам лиш Інтернет, але й про факси, телефони, телебачення – низку технологічних змін, які породили стрімкий вплив інформації. Ці процеси переважно незворотні. Можна відмежувати свою країну від торгівлі, міжнародного обміну; значно важче побудувати загати від інформації. Це зручно не для всіх. Є чимало людей, котрі люблять, коли хтось стоїть на чолі і каже, що можна робити, а чого – ні. Сьогодні ж ми зазнаємо інформаційного бомбардування з різних джерел по всьому світі, і ніхто цього не контролює. Це одна з причин побоювань частини людства перед глобалізацією" [7, 62].

Отже, активне впровадження в усі сфери діяльності людини нових інформаційно-комунікаційних технологій потребує розв'язання проблеми підготовки фахівців, здатних ефективно працювати в умовах становлення інформаційного суспільства, коли інформація, знання стають важливим ресурсом, а також справжньою рушійною силою соціально-економічного, технологічного і культурного розвитку. З огляду на це неодмінною ознакою високого професіоналізму майбутнього вчителя виявляється знання іноземних мов.

У сучасній складній ситуації реалізація мовних стратегій у вищій школі має поєднувати цілеспрямованість і рішучість з розсудливістю, тактовністю і навіть обережністю у засобах. Цей підхід полягає у поступовому створенні об'єктивних обставин, які робитимуть вивчення іноземних мов потрібним, престижним і привабливим для всіх. Зробити це непросто, але науковці – філософи, соціолінгвісти, культурологи – повинні запропонувати систему дій, вигрунтовану на аналізі реальності й передбаченні перспектив.

З огляду на розширення і поглиблення ділових і науково-виробничих контактів із зарубіжними країнами все більшого значення надається вивченню іноземних мов. Видатний філолог академік Л.В. Щерба, розглядаючи загальноосвітнє значення іноземних мов, зазначає, що стосовно розвитку розумових здібностей студентів, вивчення мов має стояти на першому місці серед навчальних предметів. Жодний з

предметів не може замінити в цьому аспекті філологію і що, таким чином, школа, позбавлена філологічного елемента, є школою однобокою, яка не може виховувати в особистості високу культуру [9]. Однак культурне збагачення особистості засобами іноземної мови відбувається лише тоді, коли студент сам може відчувати цінність того нового, що йому запропоновано або що він сам відкрив у світі культури. Творче мислення студентів може бути сформоване на теоретичній і практичній основі у процесі проблемного викладу і опрацювання матеріалу під час практичних занять з іноземної мови і під час активного обговорення різних поглядів, дискусії, створення проблемних ситуацій тощо.

Висновки. Наявний в Україні ринок праці висуває свої вимоги щодо якості знань і рівня готовності фахівців до роботи в умовах ринкової економіки. Для сучасних підприємств важливо, щоб випускники не тільки добре володіли комп'ютерною технікою, але й знали іноземні мови, економіку, фінанси. Тому вищим навчальним закладам доводиться враховувати ці вимоги в навчальному процесі. Володіння іноземною мовою – один з визначальних факторів у формуванні сучасного висококваліфікованого фахівця. Для спеціалістів з вищою освітою знання іноземної мови дедалі більше виявляється засобом отримання інформації з оригінальних джерел, способом професійної комунікації, шляхом якої досягається прагматичний ефект.

Сучасний розвиток міжнародних зв'язків слугує передумовою для активізації знань про культурні особливості країн і народів, мова яких вивчається. Цьому сприяє міжкультурний підхід до вивчення іноземної мови. Вона є суттєвим елементом культури народу – носія цієї мови і засобом передачі її іншим, допомагає студентам пізнати духовне багатство іншого народу, краще розуміти власну культуру і культуру свого народу, підвищує рівень їхньої гуманітарної освіти, сприяє входженню у світову спільноту.

Основне призначення іноземної мови як предметної галузі навчання в закладах освіти – сприяти оволодінню тими, хто навчається, уміннями і навичками спілкуватися в усній і письмовій формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях. З огляду на це не тільки середня школа, але й вищі навчальні заклади є тими освітніми установами, де формуються базові механізми іншомовного спілкування, котрі у майбутньому випускники зможуть розвивати і удосконалювати відповідно до власних потреб.

ІСТОРІЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В ДРУКОВАНИХ ДЖЕРЕЛАХ ПЕРШОЇ БУКОВИНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ У ЧЕРНІВЦЯХ (1808 – 1918 РР.)

Реалізація мовної стратегії повинна відбуватися шляхом комплексного і послідовного впровадження просвітницьких, нормативно-правових, науково-методичних, роз'яснювальних заходів.

Отже, необхідність вироблення і реалізації мовних стратегій у сучасній вищій школі потребує нових підходів до розуміння змісту, форм і методів освіти. Своєю чергою вони повинні спиратися на рівноцінні погляди на розвиток власне мовних стратегій, тобто знання їхньої специфіки, ознак, проявів, різноманітної змістово-семантичної та структурно-функціональної суті.

1. Вербицкая Л. А. Глобализация и интернационализация в образовании и важность изучения иностранных языков // Мир русского слова. – 2001. – № 2. – С. 23 – 29.

2. Гантінгтон С. Зіткнення цивілізацій та

межа світу // *І.* – 1998. – № 14. – С. 44.

3. Зигманн Ж.В. Структура современного политического дискурса: Языковые жанры и языковые стратегии: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. – М., 2003. – 187 с.

4. Зникнення мов // *Поступ-Брама.* – 2000. – 14 березня. – № 47 (491). – С. 10.

5. Кремень В. Від “кіоскової” психології – до освіти протягом життя // *Дзеркало тижня.* – 2003. – 1 – 7 лютого. – № 4 (429). – С. 16.

6. Рикер П. Парадигма перевода // *Русский Журнал.* – 1999. – № 6. – С. 1.

7. Фукуяма Ф. Глобалізація безконечна // *І.* – Львів, 2000. – № 19. – С. 62.

8. Широков В. Інформаційна теорія лексико-графічних систем. – К., 1998. – С. 6 – 7.

9. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – Л., 1974. – С. 366.

**Ярина Мельничук, аспірант кафедри педагогіки і методики початкової освіти
Чернівецького національного університету
імені Ю. Федьковича**

ІСТОРІЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В ДРУКОВАНИХ ДЖЕРЕЛАХ ПЕРШОЇ БУКОВИНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ У ЧЕРНІВЦЯХ (1808 – 1918 РР.)

У статті висвітлюється дослідження процесів становлення і розвитку музичної освіти в першому загальноосвітньому навчальному закладі Буковини у XIX – на початку XX ст. На основі використання друкованих джерел, які видавалися зазначеним освітнім закладом у Відні і Чернівцях, проаналізований рівень, форми та методи музично-естетичного виховання учнів у галузі середнього шкільництва Буковини у період підпорядкування краю Австро-Угорській монархії.

Постановка проблеми і аналіз останніх досліджень. Звернення до вивчення фактологічного матеріалу становлення і розвитку музичної освіти в навчальних закладах Буковини XIX – початку XX століть, зокрема на прикладі дослідження друкованих джерел першої крайової гімназії в Чернівцях, створюють підґрунтя для комплексного відтворення тогочасних умов та рівня функціонування музично-естетичного виховання в галузі середнього шкільництва у зазначений період.

Важливими працями у даному контексті є дослідження, присвячені розвитку музичної освіти в Україні XIX – початку XX ст. К. Шамаєвої, О. Михайличенко, С. Горбенко, Т. Грищенко, в яких визначені загальні процеси, характерні для становлення і формування української музичної школи та музичного виховання в навчальних

зкладах різних регіонів нашої країни. Серед науковців, які займалися дослідженням розвитку музичної культури Буковини, слід назвати К. Демочко, О. Залуцького. Аспекти формування українського середнього шкільництва краю зосереджені у наукових пошуках О. Пенішкевич та І. Петрюк, які присвятили свої дослідження вивченню еволюції змісту навчальних планів у середніх школах Буковини, їх методичного забезпечення навчання. Проте рамки досліджень охоплюють тільки цикл обов'язкових дисциплін, а такий важливий пласт, як предмети факультативного рівня, до якого входив хоровий спів і музика, залишилися поза увагою науковців. Саме рівень і характер музично-естетичного виховання в гімназійній освіті Буковини виступив об'єктом наших наукових зацікавлень. Дане положення й визначило коло наших наукових пошуків: